Aan de slag met water en bodem in de ruimtelijke ordening en inrichting: ‘Nu bijsturen bespaart uiteindelijk kosten’

Impressieverslag van het Nationaal Congres Water en Bodem – aan de slag met toekomstbestendige gebiedsontwikkeling

Amersfoort, 27 oktober 2026

Vier jaar na de veelbesproken Kamerbrief over ‘Water en Bodem Sturend’ is het principe breed omarmd. Dat we de ruimtelijke ordening moeten aanpassen aan het water- en bodemsysteem, daarover was iedereen het eens op het Nationaal Congres Water en Bodem. Maar hoe we dat het beste en snelste kunnen doen, daarover ontstond een levendige discussie. De deelnemers – zo’n 350 vertegenwoordigers van overheden, bedrijven en kennisinstellingen – deelden tijdens het congres hun enthousiasme, kennis en ervaringen.

Ieder jaar krijgt Centraal Beheer meer claims van particulieren vanwege waterschade. Dat kan zo niet doorgaan, was de boodschap bij de opening van de conferentie. Een slimmere inrichting kan veel ellende voorkomen. Maar hoe we ons land inrichten, raakt niet alleen overheden en waterbeheerders, maar ook bedrijven, ontwikkelaars, grondeigenaren en inwoners. “We willen bouwen, de economie versterken, vergroenen en ons aanpassen aan het veranderende klimaat”, zei dagvoorzitter Simone van Trier. “Wát een enorme opdracht waar we met z’n allen voor gesteld staan…” Ze waren het erover eens, de sprekers én de deelnemers in de zaal: water en bodem moeten een grotere rol gaan spelen bij de inrichting van Nederland. Maar hoe doe je dat in de praktijk? Wie betaalt de rekening als een gebied anders moet worden ingericht? En hoe maak je daarin eerlijke afwegingen?

Veel bereikt

Jaap Slootmaker, directeur-generaal Water en Bodem bij het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, was positief. De Kamerbrief over water en bodem sturend heeft in de afgelopen jaren veel teweeggebracht: “Ik ben trots op wat we met zijn allen in vier jaar bereikt hebben.” Het besef dat klimaatverandering consequenties heeft voor de inrichting van Nederland, is volgens hem steeds breder doorgedrongen, ook in het coalitieakkoord. “Dit is de manier waarop het moet. Het is de enige manier om in onze Delta veilig en prettig te kunnen blijven wonen en werken en ook nog een goede economie te hebben.”

Bestuurlijke opgave

Toch is de omslag nog niet overal zichtbaar. Water en bodem worden nog vaak te laat betrokken bij ruimtelijke ontwikkelingen. Ook vallen maatregelen vaak alsnog af omdat ze een ontwikkeling duurder maken, of omdat de kosten bij een andere partij terechtkomen dan de baten. “Dat maakt water en bodem niet alleen een technische opgave, maar ook een bestuurlijke. Uiteindelijk zitten we toch samen aan dezelfde Delta te knutselen.”

Eerst het gebied onderzoeken
Een methode die helpt om zaken los te trekken, is ontwerpend onderzoek. Dat bleek uit de bijdrage van Tertius Hanekamp van het College van Rijksbouwmeester en Rijksadviseurs (CRa), die een nieuw rapport presenteerde: *Lessen uit de regio: kansen met water en bodem*. Daarin staat beschreven hoe zeven regio's verschillende toekomstscenario's hebben uitgewerkt. "Eerst onderzoeken we heel grondig hoe een gebied in elkaar zit, van water en ondergrond tot de sociale en bestuurlijke structuren. Daarna verkennen we mogelijke toekomsten: van doorgaan op de huidige weg tot een inrichting waarin water en bodem daadwerkelijk sturend zijn."

Kansen
Dat levert soms verrassende inzichten op: "De luxe van zo doorgaan als we deden, hebben we niet meer. Dit blijkt vaak veel ingrijpender en kostbaarder dan het roer omgooien. Tegelijkertijd kan een alternatieve aanpak gebieden niet alleen weerbaarder, maar ook aantrekkelijker maken." Water en bodem bieden daarvoor vaak veel kansen, merkte Hanekamp op – en ontwerpend onderzoek kan helpen die boven tafel te krijgen. Jaap Slootmaker gaf aan enthousiast te zijn over de CRa-aanpak; hij hoopt op een brede toepassing. "De kracht is: alle belangen aan tafel en gezamenlijk de zoektocht ondernemen."

Keuzes inzichtelijk
Vaak is duidelijk wat er nodig is voor een toekomstbestendig water- en bodemsysteem. Toch verdwijnen voorgestelde maatregelen tijdens het planproces nog geregeld van tafel. Hoe voorkom je dat? Ook Anne Loes Nillesen, hoogleraar aan de TU Delft en verbonden aan Defacto Stedenbouw, noemde ontwerpend onderzoek als kansrijke aanpak. Ze illustreerde dit met veel voorbeelden en kaartmateriaal. "Daarmee kun je gegevens over bodem en water heel concreet vertalen naar scenario's voor de inrichting van een gebied. Dat maakt de keuzes inzichtelijk. Het laat ook mooie koppelkansen zien, bijvoorbeeld de combinatie van hoogspanningslijnen en kabels met waterberging en groenblauwe dooradering."

Andere kijk op maakbaarheid
En altijd is een brede benadering noodzakelijk. Sommige veengebieden zijn bijvoorbeeld niet alleen zélf kwetsbaar, maar vormen ook een stop die voorkomt dat een hoger gelegen gebied leegloopt. "Als dát veen oxideert en verdwijnt, kunnen de consequenties veel groter zijn. Daarom moet je groter kijken, naar het hele systeem." Dat vraagt wel om een andere kijk op de maakbaarheid van Nederland. Niet alles is met waterwerken op te lossen; soms moet ook de bebouwing of het landgebruik veranderen. Want, waarschuwde Nillesen: "Wat we nu bouwen, staat er in 2100 nog."

Goedkoopste verzekering
De spanning tussen ambities en uitvoering kwam heel mooi naar voren tijdens een panelgesprek. Vooral één van de stellingen riep veel discussie op: dat bedrijven vaak de winsten opstrijken, terwijl de samenleving later de rekening betaalt. "Veel te polariserend", zei Fahid Minhas, directeur van ontwikkelaarsvereniging NEPROM. "In de praktijk zijn het helemaal niet de bedrijven die alles bepalen. Overheden kiezen bouwlocaties en stellen eisen aan

betaalbaarheid, infrastructuur, klimaatadaptatie. En overheden verdienen soms ook geld aan gebiedsontwikkeling. Dat maakt het heel ingewikkeld." Daarnaast belemmert de financiering bij gebiedsontwikkeling vaak een andere verdeling van kosten en baten over sectoren, gebieden en generaties. Tegelijk is klimaatadatief bouwen de goedkoopste verzekeringspremie, zo stelde Sander van der Wal.

Kennisgebrek geen belemmering

Het hele panel vond dat we genoeg weten om water en bodem sturend in de praktijk te brengen. Toch was in het publiek slechts 30 procent het daarmee eens. In reactie gaf het panel aan dat het kennisgebrek geen belemmering vormt om nu al aan de slag te gaan en slimme keuzes te maken op basis van wat we al wel weten. Over een andere stelling bestond juist brede overeenstemming: Nederland blijft bouwen op plekken waarvan we weten dat daar later problemen kunnen ontstaan.

Meer bescheidenheid

"We moeten met enige bescheidenheid inrichten; we weten nog niet alles en moeten dus rekening houden met onzekerheden." Dat zei Josien van Cappelle van het Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard. "Daarbij moeten we technische oplossingen vaker combineren met natuurlijke maatregelen." Ook zijn volgens haar duidelijkere spelregels nodig, bijvoorbeeld standaard honderd jaar vooruitkijken, en altijd waterkwaliteit meenemen als overweging. Want: "Samenwerken is leuk, totdat het lastig wordt." Een ander knelpunt is capaciteit. Vooral kleinere gemeenten kunnen extra ondersteuning gebruiken bij complexe gebiedsprocessen. Gerdien Rots, wethouder in Zwolle, pleitte daarom voor flexibiliteit en voor het benutten van de kennis van inwoners en grondeigenaren. Ook zijn volgens haar inspirerende leiders nodig die het eerlijke verhaal vertellen: "Er komt een nieuwe tijd."

Principes overeind houden

Sander van der Wal van transitieadviesbureau &flux waarschuwde dat de politieke consensus over water en bodem sturend nog niet overal bestaat. "Juist wanneer het naar de praktijk komt, wordt het weer lastiger en politieker", noteerde hij. De woningbouwopgave zet druk op de uitvoering, legde hij uit: klimaatadaptief bouwen kan dan terzijde worden geschoven omdat het complexer en op de korte termijn duurder kan zijn. "De uitdaging is om de principes overeind te houden wanneer ze daadwerkelijk gevolgen krijgen voor bouwplannen, ruimte en geld." Vanuit de zaal klonk een roep om meer ambitieuze bestuurders die niet voor een dubbeltje op de eerste rij willen zitten.

Aanpassen, afwegen en omschakelen

In tien deelsessies keken de deelnemers vervolgens nader naar de praktijk: van klimaatbestendige woningbouw en de energietransitie tot de toekomst van het landelijk gebied, cultureel erfgoed en de financiering van maatregelen. Overal doemde dezelfde vragen op: hoe vertaal je de principes naar concrete keuzes, hoe werk je daarin samen en wie betaalt daarvoor?

Kleine stappen

De kennis is er, de urgentie wordt breed gevoeld. Maar water en bodem écht sturend maken vraagt meer dan goede voornemens: het vraagt de bereidheid om plannen aan te passen, de baten zichtbaar te maken, belangen af te wegen en te durven omschakelen. Dat hoeft niet meteen radicaal, aldus Andreas van Rooijen van de gemeente Zwolle: “Kleine stappen helpen ook.” In de woorden van Tertius Hanekamp van het CRa: “Niets doen blijkt uiteindelijk vaak radicaler – en duurder – dan nu al rekening houden met de toekomst.”